

Бібліотечні технології: традиції та інновації

У роботі секції «Бібліотечні технології: традиції та інновації» (наук. кер. – канд. іст. наук І. П. Антоненко, І. А. Зарічняк, учений секретар – канд. іст. наук В. В. Матусевич) взяли участь понад 50 осіб, серед яких керівники, наукові співробітники, провідні фахівці національних, наукових та галузевих бібліотек та бібліотек вищих навчальних закладів. Заслухано 19 доповідей з питань розвитку та вдосконалення бібліотечних технологій в умовах інформаційного суспільства, відбувся обмін досвідом щодо запровадження інноваційних технологій у різних сферах бібліотечної діяльності.

Менеджер державного підприємства **Л. З. Рудзький** підкреслив постійний інноваційний характер процесів автоматизації бібліотечно-інформаційних технологій та виокремив три складові інноваційних процесів у бібліотеці: в управлінні фінансами, управлінні кадрами та управлінні технологіями. На обговоренні досвіду бібліотек щодо інноваційних процесів в бібліотечно-інформаційних технологіях і була зосереджена увага більшості доповідачів секції.

У доповіді головного бібліотекаря НБУВ **С. Г. Смуць** розглянуто тенденції розвитку структури фонду НБУВ, який нараховує понад 13,6 млн документів. За результатами наукових досліджень проілюстровані зміни в структурі фонду, що відбуваються під впливом зовнішнього середовища, зміни статусу тощо. Зокрема, розширення сфери міжнародної діяльності Бібліотеки як національної культурно-освітньої установи, завдяки творчим зв'язкам з посольствами та представництвами зарубіжних країн передано окремі колекції національних документів. Проте, головним фактором, який визначає перспективи розвитку національної книгозбірні, є кардинальні зміни в інформаційному середовищі, пов'язані з поширенням електронних публікацій, появою нових інформаційних технологій (цифрове зберігання інформації, дистанційне поширення інформації, формування бібліотечно-інформаційних мереж). Сучасний період інформатизації суспільства поставив перед Бібліотекою завдання внесення змін до стратегії формування інформаційних ресурсів (ІР), посилення уваги до формування фонду електронних документів, а також забезпечення оперативного доступу користувачів до ІР НБУВ та можливість доступу до всього спектра вітчизняних та світових ІР.

Дуже цікавою була доповідь зав. відділу наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка **Н. О. Верещагіної**. Доповідачка розповіла про вплив комп'ютеризації бібліотеки на зміни у технологічних циклах: комплектування, створення і підтримки електронного каталогу, аналітичного опису документів, прийому замовлень і видачі літератури тощо. Зокрема, у технологічному циклі комплектування комп'ютеризовані такі процеси: введен-

ня інформації про видання; збір інформації про інформаційні потреби від підрозділів університету; передача замовлення виконавцю й отримання рахунків на оплату (e-mail, онлайн-магазини); опрацювання партій літератури, розподіл її по місцях зберігання; індивідуальний облік документів і штрих-кодування; списання; сумарний облік; аналіз фонду. Інновації в організації комплектування забезпечили якісне формування фонду в умовах обмеженого фінансування. Поступовий перехід до автоматизованих технологій за допомогою програми «УФД/Бібліотека» пов'язав виробничі процеси комплектування, каталогізації й обслуговування в єдину інтегровану автоматизовану систему.

Питанням білорусько-українського книгообміну через розгляд традиційних взаємозв'язків та запровадження інновацій у процес книгообміну була присвячена доповідь зав. відділу комплектування Центральної наукової бібліотеки ім. Я. Коласа НАН Білорусі **О. М. Сікорської**. Доповідачка розглянула історію становлення книгообмінних зв'язків між ЦНБ НАН Білорусі і бібліотеками України, їх сучасний стан. Задля покращання інформаційного забезпечення в умовах недостатнього фінансування вона запропонувала ведення обміну документами між державами в електронній формі, обмін інформацією щодо запропонованих та розшукуваних бібліотеками видань.

Досвідом розвитку інноваційних процесів у технологічному циклі комплектування в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського поділилася зав. відділу вітчизняного комплектування НБУВ **Л. П. Карпова**. Запровадження комп'ютерних технологій кардинально змінило як підходи до організації процесів комплектування, так і вимоги до співробітників відділу. Відділ спільно з програмістами бере активну участь у створенні АРМів на кожній виробничій ділянці, розробці технологічних інструкцій, зокрема «Шлях документів у процесі бібліотечного опрацювання в НБУВ», за результатами напрацьованого досвіду готує методичні рекомендації для відділів-фондотримачів Бібліотеки щодо організації обліку документів з використанням комп'ютерних засобів. М. н. с. цього ж відділу **О. Л. Родзінська** доповіла про організацію комплектування у НБУВ фонду періодичних видань на електронних носіях та доступу до електронних журналів, розглянула приклади електронних версій журналів, що представлені в Інтернеті, ознайомила з результатами моніторингу нових надходжень періодичних видань до Бібліотеки за період 2001–2002 рр.

Заступник директора НТБ Київського Національного університету технологій та дизайну **О. Ю. Кузнєцов** розповів про нові форми роботи Бібліотеки щодо комплектування її фондів (залучення викладачів до процесів формування фондів з метою створення власного інфор-

маційного ресурсу). Доповідач окреслив перспективні напрями в діяльності Бібліотеки, зокрема щодо організації координаційного центру програмного забезпечення університету. Пропонується створення співробітниками Бібліотеки опису наявного ліцензійного програмного забезпечення, що виключить можливість дублювання при придбанні кафедрами нових програмних продуктів і становитиме значну економію коштів у масштабах університету. Бібліотекою розроблені правила реєстрації ліцензійного програмного забезпечення університету та супровідний лист для його реєстрації.

Про інновації на підтримку інформаційних потреб науковців йшла мова у доповіді зав. бібліотеки Державного науково-контрольного інституту біотехнології і штамів мікроорганізмів **Н. В. Іващенко**. Бібліотеку створено тільки у 2002 р., але це, на думку доповідачки, дає їй певні переваги, зокрема у використанні вже напрацьованого іншими бібліотеками досвіду комп'ютеризації, обрання програмних продуктів тощо.

Зав. відділу історичного краєзнавства Державної історичної бібліотеки **В. П. Кисельова** ознайомила присутніх з програмою дослідження сучасного стану краєзнавчих фондів обласних бібліотек, яке передбачає: з'ясування джерел комплектування краєзнавчих фондів за останні десять років; з'ясування кількісних показників фондів краєзнавчих документів і фондів місцевих видань; виявлення лакун у складі цих фондів. Виконання цих завдань дозволить визначити шляхи вирішення проблем, з якими стикаються бібліотеки при формуванні та використанні КФ. Оскільки бібліотеки все активніше залучають до щоденної роботи новітні технології, дослідженням передбачається й збір даних щодо створення локальних інформаційних мереж, формування електронних баз даних тощо.

Жвавий інтерес і обговорення викликала проблема уніфікації класифікації краєзнавчої літератури. Цю тему підтримала у своєму виступі зав. відділу систематизації НБУВ **І. А. Зарічняк**, яка доповіла про роль і значення робочих таблиць класифікації у технологічному циклі опрацювання документів і організації систематичних каталогів, особливості методики їх розробки з використанням комп'ютерних технологій, а також особливості використання цих таблиць у технологічному циклі «Шлях документів у процесі бібліотечного опрацювання в НБУВ» в умовах паралельного функціонування традиційних і комп'ютерних технологій. Основні положення доповіді проілюстровано прикладами з розробки ряду розділів «Рубрикатора НБУВ», який являє собою робочі таблиці класифікації, що відбивають особливості структури і ступінь деталізації електронної версії Генерального систематичного каталогу НБУВ (внутрішня технологічна лінія, реалізована на програмному забезпеченні Allegro). Особливу увагу було приділено інноваціям, які були впроваджені в структуру, зміст і технологію розробки цих розділів.

У доповіді н. с. НБУВ **О. В. Баркової** було обгрун-

товано необхідність активізації робіт з розробки нормативної та методологічної бази стосовно каталогізації електронних ресурсів, що пов'язано з підвищенням ролі останніх у системі документальних комунікацій суспільства. Досліджено еволюцію терміна «електронні ресурси» та розкрито його суть. Наведено типологію електронних ресурсів, викладено особливості їх бібліографічного опису. Обґрунтовано вибір формату UNIMARC як основи для розробки формату опису електронних ресурсів, окреслені напрямки робіт з розробки методики їх каталогізації.

Низку доповідей було присвячено окремим проблемам, пов'язаним з інноваційними процесами в опрацюванні документів. Зокрема, н. с. НБУВ **Є. І. Сидиченко** запропонував критерії вибору моделі записів при опису багаточастинного документа з урахуванням традицій опису та зберігання. У доповіді зверталася увага на необхідність відповідального ставлення до поділу бібліографічного опису цих документів на складові частини. Головним критерієм обрано зменшення обсягу робіт співробітників, що займаються опрацюванням документів та спрощення їх навчання. Підкреслено різницю між комунікативним та внутрішнім форматами за призначенням та наповненням.

М. н. с. НБУВ **І. А. Павлуша** повідомила про розробку щодо технології комплектування і обліку документів на електронних носіях. Доповідачка запропонувала технологічну модель та науково-практичні засади акумуляції у бібліотеках різновидової електронної інформації у формі ЕБ зі специфічними аспектами комплектування, обліку, формування фонду та використання його ресурсів.

В основу технологічної схеми створення електронної бібліотеки покладено базову технологію бібліотечної діяльності, що спричинено необхідністю проведення ЕР за циклом «шлях документа» з урахуванням специфіки ІР. На першому етапі ЕР визначається за принципом його походження (з власних ресурсів бібліотек, отриманих від власників інформації, веб-ресурсів). На цій основі здійснюється первинний облік і присвоєння імені файлу як одиниці обліку ЕД, що визначений як опис ЕР. Наступний крок – формування одиниці зберігання ЕД, що передбачає запис ЕР на диск (носіє тривалого зберігання) та створення паспорта ЕД.

Інформування користувачів про нові надходження до ЕБ запропоновано здійснювати шляхом: створення періодичних рекламно-інформаційних видань (наприклад, збірник нових надходжень до ЕБ) в електронному та друкованому варіантах; організації рекламних акцій на виставках нових надходжень документів до БФ та під час проведення відповідних заходів; відображення відомостей про ЕР у загальнобібліотечному ЕК з позначкою «ЕР» або «ЕД»; представлення розширеної інформації на веб-сайті бібліотеки.

Проблему відображення специфіки електронної форми, умови використання, фіксації кількісних і якісних

змін у змісті та формі ресурсу, здійснення управління ЕР бібліотеки з урахуванням специфіки БФ пропонується вирішувати за допомогою створення нової додаткової форми обліку – паспорта ЕР. У картці-паспорті ЕД, крім традиційних елементів обліку (бібліографічного опису та шифру зберігання документа) зазначатимуться також відомості про його специфічні особливості.

Про проблеми поповнення лексичної системи назв у сучасній вітчизняній періодиці розповів м. н. с. НБУВ **Петро Шекера**, зазначивши, що процеси інновацій тісно пов'язані із загальною тенденцією до інтернаціоналізації лексичного складу багатьох мов світу.

Доповідь м. н. с. НБУВ **Павла Шекери** присвячено питанню транслітерації прізвищ українських авторів у багатомовних бібліотечних каталогах як домінуючому правилу при організації та веденні авторських комплексів у традиційних та електронних каталогах.

У доповіді зав. відділу Державної бібліотеки України для дітей **Н. Й. Дзюби** обґрунтовано концепцію лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукової системи дитячої бібліотеки, що здатна максимально повно задовольняти інформаційні потреби користувачів. На основі аналізу системи інформаційно-пошукових мов для дитячих бібліотек, ефективності їх використання в режимі автоматизованого пошуку подано рекомендації по створенню окремих інформаційно-пошукових мов, які використовуються як в Державній бібліотеці України для дітей, так і в регіональних бібліотеках, які обслуговують дітей.

Аспірант Українського мовно-інформаційного фонду НАН України **К. М. Якименко** поділився своїми думками щодо комп'ютерної реалізації автоматизованої лексичної картотеки. Програмний комплекс АЛК, розроблений в Українському мовно-інформаційному фонді, покликаний вирішувати два завдання: автоматичне формування бази даних лексичної картотеки та забезпечення можливості роботи з нею. Створення картотеки передбачає: проведення природномовної індексації текстів за усіма словоформами, наявними в оброблюваних текстах, та збереження результатів у базі даних для подальшої роботи з ними; виявлення структурних елементів тексту; граматичну ідентифікацію слів з використанням граматичного словника. Отримана в процесі індексації інформація зберігається в лексикографічній базі даних (ЛБД), яка складається з набору пов'язаних між собою таблиць.

Клієнтська програма «Лексична картотека» дозволяє виконувати багато функцій для роботи з ЛБД АЛК, та-

ких як вибір текстових файлів для індексації, перевірка структури файлів, вибір мови, індексація текстів в автоматичному або інтерактивному режимі, видалення проіндексованих текстів з ЛБД, отримання та запис мікроконтекстів для слів або словосполучень у файл, перегляд списків текстів, слів та індексів, пошук слів і словосполучень, фільтрація списку слів, отримання статистичної інформації тощо.

Зав. відділу НБУВ **Н. В. Стрішенець**, з огляду на нагальну потребу бібліотек у словниках бібліотечної термінології, розповіла про досвід роботи над «Англо-українським словником бібліотечно-інформаційної термінології». Необхідність підготовки його була зумовлена, головним чином, інноваційними процесами у бібліотечній справі. Саме вони спричинили виникнення цілого пласту нової термінології, що потребує адекватного перекладу і адаптації. Тому основним завданням цього словника **Н. В. Стрішенець** вважає якраз відображення сучасної інноваційної системи англійської термінології бібліотечної справи.

Директор Науково-виробничого підприємства «Ідея» **І. Н. Якобсон** говорив про необхідність прийняття українського видавничого формату для уніфікації бібліографічного опису у видавничих каталогах, прайс-листах тощо та можливості здійснення замовлень на літературу при будь-якому програмному забезпеченні бібліотек. Він запропонував до прийняття державних нормативних актів оприлюднення методичними бібліотечними центрами нормативних документів зі статусом рекомендацій.

Усі учасники секції підкреслили необхідність прийняття державних нормативних актів щодо інноваційного розвитку бібліотечно-інформаційної сфери, підписання Україною Флорентійської угоди.

Ірина АНТОНЕНКО,
канд. іст. наук, зав. відділу НБУВ,
Ірина ЗАРІЧНЯК,
зав. відділу НБУВ,
Вікторія МАТУСЕВИЧ,
канд. іст. наук, н. с. НБУВ

© І. П. Антоненко, 2003

© І. А. Зарічняк, 2003

© В. В. Матусевич, 2003